

ФІЛОСОФСЬКИЙ СПАДОК КОНФУЦІЯ В ПРОТИДІІ МАНІПУЛЯЦІЯМ СВІДОМІСТЮ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У роботі аналізуються методи маніпуляції свідомістю в сучасному інформаційному просторі та розглядається потенціал конфуціанської філософії як засобу формування критичного мислення. Досліджено три шляхи пізнання за Конфуцієм - роздуми, наслідування та досвід, у контексті їхньої здатності протистояти зовнішньому інтелектуальному тиску та гармонійного поєднання для здобуття достовірного знання.

Ключові слова: знання, досвід, розмірковування, наслідування, конфуціанство.

Abstract

The paper analyzes methods of consciousness manipulation in the modern information space and considers the potential of Confucian philosophy as a means of forming critical thinking. Confucius's three ways of cognition - reflection, imitation, and experience are studied in the context of their ability to resist external intellectual pressure and the harmonious combination for obtaining reliable knowledge.

Keywords: knowledge, experience, reflection, imitation, Confucianism.

Вступ

Питання успішного опанування навчального матеріалу та захисту власної інтелектуальної автономії було актуальним у давнину й залишається таким сьогодні. У сучасному світі, перенасиченому інформацією, людина постійно стикається з маніпуляціями свідомістю. Моделі оптимального шляху для набуття знань намагалися створити різні мислителі, серед яких Конфуцій посідає одне з найважливіших місць. Його вчення, що мало вплив на цивілізацію протягом понад двох тисяч років, залишається актуальним інструментом для формування критичного погляду на дійсність.

Основна частина

Сучасні маніпуляції свідомістю в політиці та рекламі часто базуються на спрощенні сенсів та нав'язуванні готових емоційних реакцій. Наприклад, у політичних кампаніях часто використовують технологію «фреймінгу», тобто подачі інформації під певним кутом, що обмежує здатність особи до самостійного аналізу. У сфері цифрового маркетингу маніпуляція здійснюється через алгоритмічні стрічки новин, які створюють «ехо-камери»: користувач отримує лише ту інформацію, яка підтверджує його вже існуючі погляди [5]. Це призводить до інтелектуальної стагнації та втрати навички порівнювати різні точки зору. Філософія, як специфічна форма знання, за своєю природою є поліфонічною тобто багатоголовою. Вона привчає людину до постійного співставлення різних підходів та пошуку аргументів, що є фундаментом критичного мислення. Саме тому філософська освіта є одним із головних чинників формування критичного мислення, здатності тверезо дивитися на світ і приймати обдумані рішення.

У сфері реклами активно використовується метод «соціального доказу» та маніпуляція дефіцитом. Яскравим прикладом є використання алгоритмів сайтів-агрегаторів, таких як наприклад, Booking.com, які повідомляють, що «на цей готель дивляться ще 10 людей» або «залишився останній номер», що стимулює імпульсивне рішення на основі страху втрати. Такі засоби блокують раціональне осмислення потреби у товарі [2].

У політиці маніпуляція часто використовує емоційний тиск і створення кризового нарративу, як у телевізійній рекламі Партії регіонів під час виборів 2006 року, де акцент робився на «погіршенні життя» з слоганом «Покращення життя уже сьогодні», щоб викликати страх і згоду без аналізу. У ЗМІ масова маніпуляція реалізується через вплив на «больові точки» свідомості, наприклад, у просуванні товарів чи політичних мітингів, де політики та рекламники експлуатують емоції для досягнення мети [2].

Виявлення маніпуляцій свідомістю є ключовою навичкою в сучасному інформаційному середовищі, де політична реклама чи комерційні кампанії часто використовують емоції та стереотипи на свою користь. Людина може протистояти цьому через розвиток критичного мислення, яке передбачає аналіз джерел, перевірку фактів і уникнення поспішних висновків. Філософія відіграє тут вирішальну роль як специфічна форма знання. Поліфонічність філософії стимулює діалог ідей, де жодна позиція не є абсолютною, що розвиває звичку до рефлексії та скепсису. На протипагу однобоким маніпулятивним нарративам, вона формує здатність розпізнавати приховані припущення в політичних слоганах чи рекламних обіцянках. Звідси випливає висновок: філософія є одним із головних чинників формування критичного мислення, адже тренує мислення на плюралізм і аргументацію.

Які ж найкращі та найпопулярніші практичні способи протидії маніпуляціям свідомістю? Можна виділити три основних:

1. Аналізуйте аргументи: запитуйте «чому саме це джерело?» і шукайте альтернативні погляди.
2. Перевіряйте емоційний вплив. Маніпуляція часто апелює до страху чи жадоби, а не до логіки.
3. Використовуйте філософські методи як софісти чи Сократ, ставте контрзапитання для розкриття слабких місць у повідомленні.

Формування критичного мислення в конфуціанській традиції нерозривно пов'язане з концепцією «Цзюнь-цзи» (благородного мужа) - особистості, яка володіє внутрішньою інтелектуальною автономією та стійкістю до зовнішніх маніпуляцій. Головною ідеєю, що стає щитом проти маніпулятивних впливів, є вимога інтелектуальної самостійності. Конфуцій стверджував: «Благородна людина прагне до гармонії, але не до однодумності. Низька людина прагне до однодумності, але не до гармонії». Ця установка на «поліфонічність» поглядів є прямою протидією сучасним маніпуляціям, які зазвичай намагаються звзити світогляд людини до єдиної «правильної», а точніше вигідної маніпулятору, точки зору [1].

Ще однією ключовою ідеєю є Чжен мін («Виправлення імен»). Оскільки сучасні маніпуляції часто базуються на підміні понять, використанні евфемізмів або викривленні термінології в політиці та рекламі, вчення Конфуція про повернення словам їх істинного значення стає інструментом деконструкції брехні. Мислитель вчив, що порядок у свідомості починається з точності назв: «Якщо імена неправильні, то слова не мають під собою основи. Якщо слова не мають основи, то справи не здійснюються». Для сучасної людини це означає необхідність критичного розбору кожного медійного повідомлення на предмет точності використаних термінів [1].

У контексті безпосереднього навчання та сприйняття інформації Конфуцій виділяв три фундаментальні шляхи, баланс між якими формує критичне ставлення до дійсності [1]:

- шлях роздумів (найблагородніший). Це вищий рівень критичного аналізу, що дозволяє розуміти сутність речей на рівні ідей. Завдяки йому людина здатна виявляти логічні помилки в маніпулятивних закликах. Конфуцій наголошував: «Марне навчання без думки, небезпечні думки без навчання». Це означає, що пасивне споживання інформації без її внутрішньої переробки робить людину вразливою до навіювання;

- шлях наслідування (найкращий). Сутність полягає у повторенні дій тих, хто вже має досвід. У сучасному контексті це вибір якісних джерел інформації та авторитетів. Проте маніпулятори часто підсовують «хибних експертів», тому Конфуцій закликав обов'язково підключати роздуми для аналізу того, що саме ми наслідуємо;

- шлях досвіду (найгірший, але правильний). Здобуття знань через власні помилки та випробування. Досвід надає глибину знанням, яку неможливо отримати через теорію. Саме реальна практика стає остаточним критерієм істини, що дозволяє розбити ілюзорні конструкції, створені рекламою чи пропагандою

Сучасний дослідник Ту Веймін, представник «Нового конфуціанства», стверджує, що конфуціанська етика є формою «духовної самотрансформації», яка дозволяє індивіду зберігати суб'єктність у глобалізованому світі [3]. Він зазначає, що в китайському середовищі конфуціанство сьогодні використовується не як релігія, а як метод виховання громадянської відповідальності та стійкості до деструктивних соціальних впливів.

Професор Деніел Белл у своїх працях про «китайську модель» вказує, що ідеї Конфуція про меритократію та постійне самовдосконалення допомагають суспільству вибудовувати ієрархію знань, де професійна компетентність стоїть вище за маніпулятивну популярність [4]. У світі загалом, зокрема в західній педагогіці, конфуціанський підхід інтегрується в концепції «глибокого навчання»,

де акцент зміщується з накопичення фактів на їх осмислення та критичну оцінку.

Виникає закономірне питання: чи повинно формування критичного мислення сучасної людини спиратися виключно на новітні філософські концепції, чи класичні роботи давнини здатні запропонувати більш фундаментальні інструменти захисту свідомості?

Висновок

Кожен із шляхів пізнання відіграє свою важливу роль у житті людини, проте жоден із них не є самодостатнім. Лише у поєднанні роздумів, наслідування та досвіду людина здатна досягти справжнього знання та пізнати мудрість. Роздуми формують критичне мислення, наслідування дає змогу полегшити процес навчання на досвіді інших, а власний досвід надає знанням глибини. Така світоглядна установка дозволяє людині не просто накопичувати інформацію, а успішно виявляти та протистояти маніпуляціям свідомістю в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конфуцій. Вислови. — Харків : Фоліо, 2018. — 213 с.
2. Маніпуляція свідомістю та політична телереклама 2006. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/articles/2006/03/02/3072478/> (дата звернення: 23.01.2026).
3. Tu Weiming. Confucian Thought: Selfhood as Creative Transformation. — SUNY Press, 1985. — 203 p. (Про самотрансформацію та суб'єктність). (дата звернення: 23.01.2026).
4. Daniel A. Bell. The China Model: Political Meritocracy and the Limits of Democracy. — Princeton University Press, 2015. — 318 p. (Про використання ідей у сучасному управлінні та освіті). (дата звернення: 23.01.2026).
5. Ефект ехокамери (медіа). [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%B5%D1%85%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B8_\(%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%B5%D1%85%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B8_(%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0)) (дата звернення: 23.01.2026).

Бусигіна Вероніка Павлівна – студентка групи ІПКТ-24б, кафедра автоматизації та інтелектуальних інформаційних технологій, факультет інтелектуальних інформаційних технологій та автоматизації, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: veronikabysygina@gmail.com

Науковий керівник: **Теклюк Анатолій І.** – кандидат філософських наук, доцент, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: teklyuk.a.i@vntu.edu.ua

Busyhina Veronika Pavlivna – student of 1PCT-24b group, Department of Automation and Intelligent Information Technologies, Faculty of Intelligent Information Technology and Automation, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: veronikabysygina@gmail.com

Supervisor: **Tekliuk Anatolii I.** – PhD in Philosophy, Associate Professor, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: teklyuk.a.i@vntu.edu.ua